

Rapport

Onderwijs binnen 'living lab' Stipp:

Tineke de Wit, Niels Hermens, 1 juni 2021

Onderwijs binnen 'living lab' Stipp:

Auteurs	Tineke de Wit Niels Hermens
Onderzoekslijnen	Lectoraat Empowerment en Professionalisering
Soort object	Rapport
Datum	1 juni 2021

Foto's: Studio Peper

Deze rapportage is mogelijk gemaakt met een subsidie vanuit het Centre of Expertise Preventie in Zorg & Welzijn van Inholland.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
1.1 Onderwijs in praktijksettings	6
1.2 Onderzoek bij Studenten in Poelenburg/Peldersveld – Stipp	6
1.3 Data en dataverzameling	8
2. Resultaten – ervaringen van de stakeholders	10
2.1 Leren in een levensechte setting	10
2.1.1 Uitgelezen kansen voor studenten	10
2.1.2 Minder vooroordelen, meer interesse en trots	11
2.2 Samen leren	11
2.2.1 Positieve leerervaring voor studenten	12
2.2.2 Docenten moeten flexibel zijn	12
2.2.3 Samen leren over de vragen in de wijk	13
2.2.4 Van elkaar leren	13
2.3 Samenwerken in co-creatie	14
2.3.1 Moeizame co-creatie	14
2.3.2 Verschillende verwachtingen	15
2.3.3 De coördinator heeft een cruciale rol in samenwerken	16
2.4 Innovatieve oplossingen voor complexe wijkproblemen	16
2.4.1 Nog maar beperkt innovatieve oplossingen	16
2.4.2 Angst voor schade	17
2.5 Multidisciplinaire aanpak	17
2.5.1 Nog geen multidisciplinair werken	17
3. Conclusie	20
3.1 Antwoord onderzoeksvraag en discussie van de bevindingen	20
3.1.1 Meerwaarde voor studenten: de levensechte setting	20
3.1.2 Samen leren en samenwerken komt gedeeltelijk op gang	20
3.1.3 Wat nodig is voor samen leren en samenwerken	21
3.1.4 Risico's van pragmatische oplossingen	22
3.1.5 Weinig of geen innovatieve oplossingen en multidisciplinaire aanpak	22
3.2 Lessen voor het werken met living labs	22
Referentielijst	24

1. Inleiding

1.1 Onderwijs in praktijksettings

Het hoger onderwijs maakt meer en meer gebruik van onderwijs in praktijksettings. Naast de traditionele stages vinden ook steeds meer andere onderwijsopdrachten en toetsen in de praktijk plaats. Het idee hierachter is dat studenten in de praktijksettings de op school geleerde theorie, houdingsaspecten en vaardigheden in de praktijk kunnen brengen, en dat zij hierdoor effectiever leren dan via gefingeerde opdrachten in de schoolbanken (Inholland, 2019). Effectief leren houdt in dat studenten de stof beter onthouden en beter leren toepassen.

Waar binnen de exacte opleidingen al ruime ervaring is met onderwijs in praktijksettings is dit voor de opleidingen binnen het sociaal domein relatief nieuw. Onlangs richtte Inholland in het domein Gezondheid, Sport en Welzijn (GSW) bijvoorbeeld het Centre of Expertise (CoE) Preventie in Zorg & Welzijn op, dat onder andere inzet op het inrichten van praktijkleerwerkplaatsen in het sociaal domein (Inholland, 2020).

1.2 Onderzoek bij Studenten in Poelenburg/Peldersveld – Stipp

Vanwege de toename van onderwijs in praktijksettings heeft Inholland de wens om te leren hoe deze onderwijsvorm zo is in te richten dat hij echt meerwaarde heeft voor de studenten. Wij deden daarvoor een verkennend onderzoek binnen Stipp – Studenten in Poelenburg/Peldersveld, wijken in de gemeente Zaanstad. Stipp is een plek waar studenten van sociale opleidingen van de Hogeschool Inholland en de Hogeschool van Amsterdam (HvA) leren in een praktijksetting. Een uitgebreide toelichting op Stipp is te vinden in kader 1.

Het verkennende onderzoek bij Stipp had een tweeledig doel: input genereren voor de doorontwikkeling van Stipp en met diezelfde kennis bijdragen aan de visieontwikkeling van het domein GSW en het CoE Preventie in Zorg & Welzijn op andere, vergelijkbare initiatieven. Wij formuleerden daarvoor deze onderzoeksvraag:

- *Wat is voor de studenten de meerwaarde van het onderwijs in de praktijksetting Stipp en onder welke voorwaarden kunnen studenten er effectief leren?*

De onderzoeksvraag gaat primair over de meerwaarde van Stipp voor de betrokken studenten. De door ons geïnterviewde betrokkenen noemden echter eveneens meerwaarde van Stipp voor de docenten en de lectoraten. Omdat deze indirect van invloed kan zijn op hoe studenten leren, benoemen we deze meerwaarde eveneens in dit onderzoeksverslag. Het verkennende karakter van dit onderzoek maakt dat we niet alleen de onderzoeksvraag beantwoorden, maar bovendien een aantal nieuwe vragen en dilemma's over de meerwaarde van onderwijs in een praktijksetting zullen opwerpen.

Kader 1. Stipp

Stipp (Studenten in Poelenburg/Peldersveld) startte in 2018 als samenwerkingsverband tussen de gemeente Zaanstad, de Hogeschool Inholland en de Hogeschool van Amsterdam (HvA). Het doel van Stipp is dat onderwijs, onderzoek en praktijk samenwerken aan de in het Actieplan Poelenburg/Peldersveld (Gemeente Zaanstad, 2017) geformuleerde opgaven voor de wijk. Aanleiding voor dit actieplan was problematiek rond overlast gevende jongeren in Poelenburg, en in het bijzonder de activiteiten van de zogenoemde treitervlogger. Het Actieplan Poelenburg/Peldersveld werd in 2020 opgevolgd door het Pact Poelenburg Peldersveld 2020-2040, waarin Stipp wordt genoemd als samenwerkingspartner (Gemeente Zaanstad, 2019, p. 18). Stipp wordt aangestuurd door een stuurgroep van vertegenwoordigers van de gemeente en van de hogescholen.

Het fysieke onderkomen van Stipp is het wijkgebouw de Poelenburcht, waar tevens het sociaal wijkteam en het jeugdteam zijn gehuisvest. Studenten van de opleidingen Social Work, Pedagogiek (beide Inholland), Ergotherapie, Voeding en Diëtik, Pedagogiek en Toegepaste Psychologie (HvA) voeren er hun afstudeerproject, een onderwijsmodule of een stage in het eerste, tweede of derde leerjaar uit. In 2018 en 2019 deden respectievelijk 40 en 63 studenten een stage of opdracht bij Stipp. De inzet van de studenten resulteerde in een waaier aan activiteiten, waaronder een muzikale maaltijd, maatjesprojecten, talenttrainingen voor wijkbewoners met afstand tot de arbeidsmarkt en sociale vaardigheidstrainingen voor kinderen. Corona trekt een zware wissel op de werkzaamheden van Stipp. Lockdowns bemoeilijken het fysiek aanwezig zijn in de wijk, waardoor het werk in die periodes nagenoeg geheel online wordt uitgevoerd.

Drie dagen per week is er een coördinator werkzaam bij Stipp. Deze inventariseert samen met de gemeente Zaanstad en de wijkpartners welke vraagstukken er spelen rond de door de gemeente geformuleerde opgaven in Poelenburg/Peldersveld. Samen met docenten vormt de coördinator de vraagstukken om tot onderzoeksthema's en onderwijsprojecten die passen bij de betrokken opleidingen. Ook verzorgt de coördinator de communicatie en kennisuitwisseling binnen Stipp en met de buitenwereld. Dit gebeurt onder andere via de website <https://studenteninpoelenburgpeldersveld.nl/>. De coördinator wordt betaald door de gemeente, werkt bij het lectoraat Empowerment en Professionalisering van Hogeschool Inholland en legt verantwoording af aan de stuurgroep.

Bij Stipp werken de studenten samen met veel verschillende partijen in de wijk – bijvoorbeeld met centrum voor kunsten Fluxus, Sportbedrijf Zaanstad, de Vereniging van Eigenaren van de flat Pharus, meerdere basisscholen, de bibliotheek, woningbouwvereniging Rochdale, IVIO taallessen en Stichting VoorUit. Vooral de opbouwwerker werkt actief samen met de studenten bij Stipp. De opbouwwerker is in dienst bij DOCK en werkt bovenwijks voor vier sociale wijkteams. De studenten werken (nog) niet samen met professionals van het jeugdteam, waar wijkbewoners met zwaardere problematiek of via een verwijzing van een hulp- of zorgverlener terechtkomen.

1.3 Data en dataverzameling

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden zijn achttien betrokkenen geïnterviewd: studenten, docenten en andere vertegenwoordigers van Inholland, bewoners van de wijk Poelenburg/Peldersveld en professionals die werken in deze wijk (zie tabel 1). Omdat het onderzoek zich richt op de meerwaarde van Stipp voor Inholland is de gemeente niet bevroegd. De studenten, de opbouwwerker en de wijkbewoners zijn op voordracht van de toenmalige Stipp-coördinator benaderd. Een selectiecriteria daarbij was dat geïnterviewden een actieve rol vervulden binnen Stipp, zodat zij ons van voldoende (diepgaande) informatie konden voorzien. Hierdoor bestaat echter tevens de kans dat de studenten, de opbouwwerker en de bewoners die wij spraken meer dan gemiddeld positief zijn over Stipp. De docenten en overige vertegenwoordigers van Inholland zijn door onszelf geselecteerd en benaderd.

Tabel 1. Overzicht van de geïnterviewde actoren.

Type respondent	Aantal
Studenten Inholland	4
Docenten Inholland	3
Overige vertegenwoordigers Inholland	7
- Twee lectoren	
- Twee beleidsadviseurs Domein Gezondheid, Sport en Welzijn	
- Clustermanager Social Work en Sportkunde	
- Programmamanager Centre of Expertise, Preventie in Zorg & Welzijn	
- Teamleider opleiding Social Work Haarlem	
Wijkbewoners	2
Praktijkprofessionals	2
- Coördinator Stipp	
- Opbouwwerker	

De geïnterviewden vormen een heterogene groep. De studenten zijn afkomstig uit de opleidingen Social Work, Pedagogiek en Toegepaste Psychologie en bevinden zich alle vier in een ander stadium van hun opleiding. De docenten en andere vertegenwoordigers van Inholland zijn eveneens afkomstig van verschillende opleidingen en uitstroomprofielen. Dit is belangrijk voor het onderzoek omdat opleidingen kunnen verschillen in didactische visie, type opdrachten en organisatievorm. Hierdoor kan dus ook de meerwaarde van werken met Stipp verschillen per opleiding.

De interviews zijn uitgevoerd in de vorm van open gesprekken. We vroegen de respondenten naar goede en minder goede ervaringen met Stipp, waar ze potentie en kansen zien voor Stipp, wat knelpunten en risico's zijn voor het onderwijs binnen Stipp en wat er nodig is voor eventuele doorontwikkeling van Stipp. De topics voor de interviews zijn gebaseerd op de vragenlijst Lerende Praktijken van de Landelijke Werkgroep van de Werkplaatsen Sociaal Domein.¹ De interviews vonden vanwege corona allemaal via MS Teams plaats. Ze zijn opgenomen en getranscribeerd. De antwoorden zijn gerubriceerd naar kenmerken van living labs.

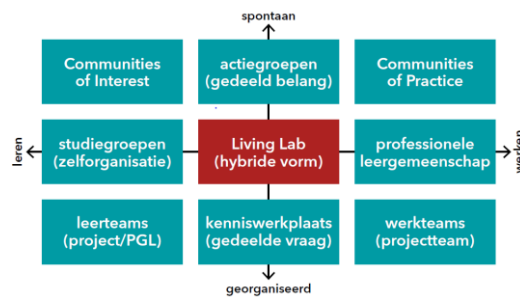
¹ Het Kader werkgroep Lerende Praktijken en de topiclijst voor de interviews met de studenten en de interviews met de overige stakeholders zijn op te vragen bij de onderzoekers.

Resultaten – ervaringen van de stakeholders

De werkwijze van Stipp komt sterk overeen met hoe zogenoemde *living labs* opereren. Fransen (2020) typeert een living lab bijvoorbeeld als een leergemeenschap waarin zowel georganiseerd als spontaan leren plaatsvindt in een leer- en werksetting. Hiermee is een living lab uniek ten opzichte van andere typen leergemeenschappen (zie figuur 1).

Figuur 1: Matrix van veelvoorkomende vormen van leergemeenschappen.

Bron: Fransen (2020).

Omdat de werkwijze van Stipp overeenkomt met de werkwijze in living labs verhouden we ons bij het beschrijven van de bevindingen uit de interviews tot de bestaande kennis en ideeën over living labs. Op basis van deze kennis en ideeën definieerden we vijf kenmerken van living labs (Niessen & Cox, 2011; Maas, Van den Broek, & Deuten, 2017; Rathenau Instituut, 2017, 2019, 2020; Zestor, 2018; Jansen, Van der Pas, & De Lange, 2019; Jansen, Van der Pas & Tilma, 2020). Hieronder beschrijven we per kenmerk de gevonden meerwaarde van Stipp voor de studenten.

1.4 Leren in een levensechte setting

Het eerste kenmerk van een living lab is dat de activiteiten plaatsvinden in de dagelijkse praktijk van een buurt, wijk, gemeente of instelling. Dit betekent dat er soms onvoorspelbare dingen gebeuren of onverwachte besluiten worden genomen waar studenten en docenten mee om moeten gaan.

1.4.1 Uitgelezen kansen voor studenten

De levensechte setting van Poelenburg/Peldersveld blijkt voor de studenten van grote waarde te zijn. Allereerst helpt het hen om het werkveld waarin zij na hun studie terecht kunnen komen beter te leren kennen. Dit heeft de studenten die wij spraken onder andere geholpen om zicht te krijgen op waar binnen het brede sociaal werkveld hun interesses en krachten liggen. Zo vertelde een student dat ze bij Stipp inzag in haar toekomstige baan wijkgericht te willen werken met jeugd, terwijl zij eerst het idee had om een baan te zoeken in de jeugdzorg. Een andere student ontdekte bij Stipp dat ze in de schuldhulpverlening wil gaan werken.

Ook het werken in een veranderlijke en weerbarstige context ervaren zowel de studenten als de docenten als een waardevol onderdeel van het onderwijs binnen Stipp. Een docent en een student vertelden hierover:

Bij ons op school leren ze (de studenten, red.): je maakt een plan en dat ga je dan uitvoeren. Bij Stipp werkt het: je maakt een plan, maar het plan verandert nog drie keer. De uitvoering is ook nog heel wisselvallig, want er gebeurt weer wat en het moet toch altijd anders. Dus wat ze leren is de complexiteit van die omgeving. Van al die actoren die iets willen: de woningbouw roept dit, de gemeente roept dat, de opbouwwerker roept zus en die ene buurtbewoner roept zo. Je moet goed onthouden dat je zelf constant goed moet nadenken over tot wie verhoud ik me en hoe doen we dat? Wat is onze lijn daarin? Dat leren ze en dat vind ik zo waardevol. Dat is waar je terecht gaat komen. (Docent)

Het project wordt echt aan jouw creativiteit overgelaten. Bij mij gaf dat wel een bepaald vertrouwen en ook vertrouwen naar jezelf toe. Maar ook dat je gewoon creatief kan zijn tijdens je opleiding en wat je allemaal kan bereiken. (Student)

Deze voorbeelden laten zien dat het onderwijs binnen Stipp voor studenten een uitgelezen kans biedt om kennis te maken met de complexe context waarin zij na hun opleiding zullen gaan werken. Ze leren dat de partijen die werken in de wijk allemaal andere belangen hebben, dat de uitvoering van het werk regelmatig anders loopt dan verwacht, en dat dit veel vraagt van de eigen creativiteit. Het onderwijs binnen Stipp biedt de studenten hiermee de mogelijkheid om te leren hoe zij zich in een context met veel verschillende actoren en uiteenlopende belangen kunnen blijven inzetten voor de mensen in de wijk. Volgens een van de docenten leren studenten bij Stipp te opereren in het samenspel tussen diverse partners als een woningbouwvereniging, gemeente, et cetera. Studenten vertelden dat ze tijdens hun opdrachten binnen Stipp leerden hoe te communiceren met verschillende groepen wijkbewoners, waaronder kinderen, jongeren en volwassen bewoners. De vraag of dit andere of effectievere leerervaringen zijn dan bij 'reguliere' stages kunnen we met dit onderzoek niet beantwoorden.

1.4.2 Minder vooroordelen, meer interesse en trots

Uit de verhalen van de studenten maken we verder op dat zij door het onderwijs binnen Stipp anders zijn gaan denken over bewoners van wijken als Poelenburg. Alle vier de studenten vertelden in dit verband dat ze door Stipp inzicht hebben gekregen in hun eigen of andermans vooroordelen over Poelenburg. Voorafgaand aan het werken binnen Stipp hadden sommige studenten het beeld dat Poelenburg een wijk is waar je 'beter niet kunt komen' en dat treitervloggers er constant het leven van de bewoners zuur maken. Gaandeweg de uitvoering van de opdrachten veranderde dit beeld echter. Door met de bewoners in gesprek te gaan, ervoeren de studenten dat ook bewoners van de wijk Poelenburg/Peldersveld allerlei wensen, ideeën en kwaliteiten hebben. Een student vertelde hierover: 'Ik heb echte interesse in de wijkbewoners gekregen, ik ben nieuwsgierig geworden naar wat we kunnen doen om echt iets voor de wijk te betekenen.'

Ten slotte merkten we tijdens de interviews met de studenten dat ze trots zijn op wat ze binnen Stipp mogelijk hebben gemaakt voor en met de wijk Poelenburg/Peldersveld en de bewoners. Ze constateerden bijvoorbeeld dat zonder hun inzet een aantal activiteiten in de wijk niet zouden hebben plaatsgevonden. Onder andere omdat de professionals in het sociaal wijkteam en in het jeugdteam er geen tijd voor hebben, maar ook omdat de studenten op zoek zijn gegaan naar waar de wensen en krachten van de bewoners liggen. Het lijkt erop dat de wijkprofessionals zich (noodgedwongen) vooral moesten richten op hulpvragen vanuit de bewoners. Een voorbeeld van een programma dat volgens de studenten zonder hun inzet niet zou bestaan, is het onderzoeksprogramma Kansrijk Poelenburg dat als doel heeft dat jongeren uit de wijk rolmodel worden voor de rest van de jeugd. Iets anders wat de studenten trots lijkt te maken is dat zij van de bewoners waardering krijgen voor de krachtgerichte en positieve wijze waarop zij hen benaderen. Een volgende stap zou zijn dat studenten trots zijn op wat de bewoners mede door hun inzet voor elkaar krijgen. Dan ligt de regie immers echt bij de bewoners zelf en is de kans groter dat nieuwe ideeën en activiteiten blijven voortbestaan. Mogelijk dat de docenten dit in de begeleiding van de studenten kunnen blijven benadrukken.

1.5 Samen leren

Een tweede kenmerk van living labs is dat alle betrokkenen er samen leren. Dit betreft leren op individueel niveau, in teamverband binnen het living lab en op het niveau van de betrokken organisaties, zoals Inholland en de sociale wijkteams. In de praktijk houdt het vaak in dat de partijen binnen een living lab samen een onderzoeksagenda ontwikkelen. Zo'n agenda bevat dan het onderwerp waarover de betrokkenen willen leren en hoe ze hierover met elkaar willen leren.

1.5.1 Positieve leerervaring voor studenten

De vier studenten die wij spraken beschrijven Stipp als een geweldige plek om te leren. Dit heeft voornamelijk te maken met dat ze er kennismaken met de context waarin ze na hun opleiding gaan werken. Om positieve leerervaringen mogelijk te maken is het in de ervaring van meerdere geïnterviewden nodig dat de studenten de juiste begeleiding krijgen. Een van de geïnterviewden vertelde hierover bijvoorbeeld:

Er zijn twee redenen om studenten goed te begeleiden: enerzijds kan het zijn dat de kwaliteit die de studenten leveren te wensen overlaat en dat je het daarom goed moet begeleiden. Maar het kan soms ook zijn dat zij in een proces belanden waar er bijvoorbeeld heel veel onrust is tussen vrijwilligers of tussen bewoners, of dat het een thema is wat politiek gevoelig is. En dan is het ook heel belangrijk dat wij (de docenten, red.) erbij zijn, want anders kunnen er dingen gebeuren waarvan je denkt: dat kun je nog niet aan een student overlaten. Het is heel goed dat ze het ervaren, dat ze het proeven, maar er moet wel iemand bij zijn die dat goed begeleidt om het ook te kunnen bij sturen. (Docent)

Dit citaat laat zien dat het binnen Stipp nodig kan zijn om studenten extra te begeleiden in het omgaan met de complexe en veranderlijke context van de wijk. Zeker omdat niet iedere student al beschikt over de benodigde kennis en vaardigheden om zich binnen Stipp staande te houden. De studenten worden begeleid door onder meer de coördinator van Stipp, de opbouwwerker en natuurlijk door hun docenten.

1.5.2 Docenten moeten flexibel zijn

Uit onze interviews blijkt dat de wijze waarop de hogescholen de opdrachten vormgeven en de wijze waarop de docenten de studenten begeleiden bij het uitvoeren van de opdrachten voor de studenten en de andere betrokkenen essentieel zijn om binnen Stipp samen te kunnen leren. Twee medewerkers van de hogescholen vertelden hierover bijvoorbeeld:

Omdat de opdracht dat eiste, werd er een bijeenkomst in de buurt georganiseerd, maar daar was op dat moment eigenlijk geen behoefte aan. Dan wordt dat er toch doorgedruwd en dan ga je brokken maken. (Medewerker Inholland)
We werken niet echt vanuit een duidelijke didactiek die gevraagd wordt als je in een real life setting met praktijkpartners aan de slag gaat in zo'n wijk. Daar worden studenten ook nog weinig in gecoacht. Wij doen dat vanuit onze eigen expertise allemaal wel. Maar ik denk om die studenten goed te coachen, moet je ook eerst die docenten goed coachen. Als docenten daar (bij Stipp, red.) een dag in de week zouden komen zitten, dat we (aan de docenten, red.) ook iets van training zouden moeten aanbieden over hoe zo'n living lab functioneert. Welke leerdoelen daarbij passen en welke minder goed. Hoe je contact houdt met elkaar, met die studenten, met bewoners, dat daar goed over wordt nagedacht. Dat er een soort pedagogische structuur ontwikkeld wordt, die past bij dat living lab. (Medewerker Inholland)

Het begeleiden van studenten die opdrachten uitvoeren binnen Stipp vraagt de nodige flexibiliteit en specifieke kennis en vaardigheden van docenten. Het blijkt allereerst van belang dat docenten bij het ontwikkelen van de opdrachten er rekening mee houden dat de opdracht past bij de wijk situatie van Poelenburg/Peldersveld. Daarnaast blijkt het nodig dat docenten kunnen meebewegen met de wijk situatie en opdrachten eventueel kunnen aanpassen als de situatie hierom vraagt. Kortom, het begeleiden van studenten binnen Stipp vraagt van docenten een zekere mate van sensitiviteit voor de wijk situatie en een bepaalde creativiteit om de opdrachten hierop aan te passen.

1.5.3 Samen leren over de vragen in de wijk

Een belangrijk onderdeel van de onderwijsopdrachten binnen Stipp is dat de studenten samen met de wijkbewoners achterhalen welke thema's en vragen er spelen in de wijk. Dit is een dynamisch proces, waarover een docent het volgende vertelde:

Als grappig voorbeeld: die ene mevrouw in die ene flat die dan allerlei activiteiten aan het verzinnen is om de bewoners van die flat meer met elkaar in contact te brengen, die heeft in haar hoofd dat het helpt dat je een orgel huurt en dat je dan dat orgel een uur laat spelen voor die flat. Zij heeft dan een soort beeld: iedereen gaat dan op de galerijen staan en dat is gezellig. Die studenten die denken terecht: hoeveel mensen houden van een orgel? Na een half uurtje is het klaar en dan gaat iedereen weer naar binnen. Hoe verbindend is dat eigenlijk? Die gaan dan in gesprek met die mevrouw. Maar hoe ingewikkeld is het, want zij is helemaal vol van haar idee en zij heeft het idee: jullie zijn er om te ondersteunen. Dus dat orgel moet er komen. Die studenten moeten dat gesprek aan om te kijken: hoe krijgen we dit breder? Hoe gaan we al die buurtbewoners voor dat idee winnen? (Docent)

Vanwege het dynamische karakter van het achterhalen van de vragen die spelen bij bewoners – zoals in het bovenstaande citaat – is dit in de ervaring van de docenten een tijdrovend proces. Dermate tijdsintensief zelfs dat het voor veel studenten niet mogelijk is om dit in het tijdsbestek van een semester te doen. Hierdoor krijgen zij niet de kans om na het ophalen van de vraag nog een activiteit te ontwikkelen die past bij de vragen van de bewoners, en al helemaal niet om samen met bewoners een activiteit te ontwikkelen. Dit roept de vraag op hoe lang de opdrachten binnen Stipp zouden moeten duren zodat studenten het hele proces kunnen doorlopen van ophalen van de vraag tot het samen met bewoners en professionals ontwikkelen van een aanpak, project of activiteit.

Om ervoor te zorgen dat studenten toekomen aan het ontwikkelen van een activiteit of project krijgen zij vaak van de coördinator van Stipp een vraagstuk aangeleverd waarmee zij aan de slag kunnen. Dit is een pragmatische oplossing. Tegelijkertijd krijgen studenten hierdoor minder mogelijkheden om kennis te maken met het hele proces van ophalen van de vragen in de wijk tot het bedenken en uitvoeren van activiteiten die passen bij deze vraag.

In de ervaring van enkele geïnterviewden die de studenten begeleiden is het overigens ook onverantwoord als studenten zelfstandig projecten bedenken. Het aansluiten bij de behoefte van de wijkbewoners vraagt volgens hen om een bepaalde sensitiviteit en behoedzaamheid, die studenten tijdens hun opleiding moeten ontwikkelen maar waarover zij volgens deze geïnterviewden dus niet per definitie beschikken. Het gaat dan bijvoorbeeld om het goed kunnen onderscheiden wat behoeften zijn van één individuele wijkbewoner en wat breder gedeelde vragen en wensen zijn. Bovenstaand citaat over het idee om een orgel neer te zetten bij een flat is hier een voorbeeld van.

1.5.4 Van elkaar leren

Bij samen leren binnen een living lab gaat het eveneens om hoe alle betrokkenen van elkaar leren. Binnen Stipp zagen we een paar voorbeelden van dergelijke wederkerige leerprocessen. Het eerste is tussen de studenten en de wijkbewoners. De studenten leren binnen Stipp over de leefsituatie, wensen en mogelijkheden van de bewoners van Poelenburg.² Andersom kregen we aanwijzingen dat jongeren uit de wijk op hun beurt de studenten mogelijk als een positief voorbeeld zien waar zij zich aan kunnen optrekken.

² Zie paragraaf 1. Levensechte setting van buurt, wijk, gemeente.

Een tweede wederkerig leerproces binnen Stipp is dat de studenten en de opbouwwerker van elkaar leren. De opbouwwerker maakt de studenten wegwijs in de praktijk van het sociaal werk, en andersom leert de opbouwwerker van de studenten. Een docent vertelde hierover bijvoorbeeld:

De opbouwwerker geeft aan dat de studenten haar bevragen: Waarom doen we dit zo of doen we dit zus? Dat studenten ook delen wat ze op school hebben geleerd. Ook het hele digitale, waar deze professional niet zo in thuis is, krijgt de opbouwwerker allemaal mee van die studenten. Daar zit wel echt een wisselwerking in. (Docent)

Een derde wederkerig leerproces binnen Stipp is die tussen Hogeschool Inholland en de studenten. Zo hoorden we dat de studenten leren van de betrokkenheid van de lectoren, maar dat de lectoren zelf ook leren van de wijze waarop de studenten de opdrachten binnen Stipp uitvoeren. Een lector vertelde bijvoorbeeld hoe haar eigen veronderstelling dat jongeren uit de wijk behoefte hebben aan een online platform om met andere jongeren uit de wijk te communiceren werd weerlegd door de inzichten van de studenten:

Die (de jongeren, red.) groeien daar zelf op. Die hebben vrienden in de wijk. Die hoeven aan elkaar niet te vertellen wat er gebeurt in de wijk, want dat weten ze al. Ze willen juist aan anderen – buiten de wijk en de rest van Nederland – laten weten hoe leuk het is. Ze willen juist een extern georiënteerd platform. Dat vond ik ook weer zo'n eyeopener. Ja, tuurlijk, dat had ik zelf niet bedacht. Ik zat veel meer aan intern te denken vanuit mijn eigen pedagogische visie en ja, door haar (een student, red.) inzicht in die bachelorscriptie kwam ik zelf ook weer op ideeën. (Lector)

Nog een manier waarop Hogeschool Inholland baat heeft bij Stipp is dat de docenten die de studenten begeleiden weleens casuïstiek uit Stipp gebruiken als voorbeeld in de lessen die zij geven op school. Tot slot hoorden we in een paar interviews verhalen over studenten die binnen Stipp onderling van elkaar (willen) leren. Sommige studenten hebben wel contact met elkaar over wat zij binnen Stipp doen en leren, anderen niet en zouden dit graag meer willen. Het lijkt erop dat het onderling door studenten delen van kennis en ervaringen binnen Stipp vooral gebeurt door studenten van dezelfde opleiding, maar nog niet tussen studenten van verschillende opleidingen.

1.6 Samenwerken in co-creatie

Samenwerken in co-creatie is een derde kenmerk van living labs. Voor Stipp betreft dit een samenwerking tussen de bewoners van Poelenburg/Peldersveld, de sociaal professionals die werken in de wijk, de betrokken hogescholen, de gemeente Zaanstad en de studenten. Een belangrijk onderdeel van de co-creatie is dat ook de bewoners de mogelijkheid krijgen om zelf kennis te produceren en om ideeën te genereren voor de aanpak van de opgaven in de wijk. De kennis die middels de co-creatie wordt opgedaan moet ten goede komen aan de praktijk én aan het onderwijs.

1.6.1 Moeizame co-creatie

Uit de interviews maken we op dat het proces van samenwerken in co-creatie binnen Stipp moeizaam van de grond komt. Van de betrokken professionals werkt alleen de opbouwwerker intensief samen met de studenten. Andere professionals, waaronder de politie en de medewerkers van het sociaal wijkteam en het jeugdteam, zijn maar heel beperkt betrokken bij Stipp. In de ervaring van vrijwel alle geïnterviewden is dit te verklaren doordat de wijkprofessionals binnen hun werkzaamheden geen tijd hebben of krijgen om zich extra in te zetten voor Stipp.

Door de beperkte betrokkenheid van de wijkprofessionals lopen in ieder geval de studenten, en hoogstwaarschijnlijk eveneens de wijkprofessionals zelf, leerervaringen mis. Kortom, doordat het samenwerken moeizaam van de grond komt hebben de studenten, de wijkprofessionals, en daarmee ook de wijk en de bewoners, minder baat bij Stipp dan gehoopt. Om het samenwerken tussen studenten en wijkprofessionals toch zo goed mogelijk van de grond te krijgen zoeken de hogescholen naar manieren van samenwerken waarbij de professionals geen 'last' hebben van de studenten. Zo heeft een van de betrokken medewerkers van Inholland de afspraak gemaakt om alle vragen van studenten te verzamelen. Het idee is dat de studenten en/of de medewerker van Inholland deze vragen vervolgens op gezette tijden kunnen stellen aan de wijkprofessionals. Het is wel de vraag wat dit soort pragmatische oplossingen doen met het unieke karakter van Stipp: de kans bestaat dat het kenmerk van co-creatie hierdoor maar heel beperkt aanwezig is, wat de unieke leerervaring die Stipp kan bieden onder druk kan zetten.

Een wijkprofessional binnen Stipp die wel intensief samenwerkt met de studenten is de opbouwwerker. Ook de opbouwwerker ervaart het samenwerken met de studenten als tijdsintensief, maar het levert haar zeker ook wat op. De kennis van de studenten over hoe sociale media te gebruiken helpt haar bijvoorbeeld om makkelijker in contact te komen met de jeugd in de wijk. Daarnaast ervaart zij het als waardevol dat de studenten theorieën aandragen uit hun opleiding. Zo heeft ze bij de ontwikkeling van een training voor wijkbewoners gebruikgemaakt van de door een student ingebrachte theoretische kennis. Verder merkt de opbouwwerker dat ze via het contact met de coördinator van Stipp – die in dienst is bij Hogeschool Inholland – eenvoudig stagiair(e)s kan werven. Dit is iets wat niet vanzelfsprekend is voor veel van haar collega's.

1.6.2 Verschillende verwachtingen

Uit de interviews blijkt dat de professionals soms andere verwachtingen hebben van de samenwerking in co-creatie dan de studenten en de andere betrokkenen uit het onderwijs. Een voorbeeld hiervan is dat een deel van de wijkprofessionals had verwacht dat de samenwerking met de studenten hen 'extra handjes' zou opleveren zonder dat ze daar zelf veel begeleidingstijd aan kwijt zouden zijn. De onderwijspartijen daarentegen hadden juist verwacht dat de professionals een rol zouden spelen bij de begeleiding van de studenten.

Een ander onderdeel van de verwachtingen is dat het voor de wijkprofessionals vaak pas laat duidelijk wordt hoeveel en welke studenten aan de slag gaan binnen Stipp. De hogescholen herkennen dit probleem: het hangt steeds af van de studentaantallen en de keuzes die studenten zelf maken. Het is de vraag of en hoe de hogescholen studenten kunnen enthousiasmeren voor Stipp. Daarbij speelt bovendien de afstand tussen de wijk Poelenburg/Peldersveld in Zaanstad en de Inholland-opleidingslocaties in Haarlem of Alkmaar een rol. Die blijkt voor een deel van de studenten een reden om niet te kiezen voor Stipp. Zeker omdat in de ervaring van een medewerker van Hogeschool Inholland de 'eigen' steden vaak al voldoende mogelijkheden voor de uitvoering van opdrachten bieden.

Ten slotte lijkt het erop dat de wijkprofessionals verwachten dat de studenten die bij Stipp aan de slag gaan al over bepaalde kennis en vaardigheden beschikken, zodat zij echt van waarde kunnen zijn voor de praktijk. Ook onder sommige studenten bestaat het beeld dat niet alle studenten in aanmerking kunnen komen voor het onderwijs binnen Stipp. Eentje zei: 'Kom hier niet als je alleen maar studiepunten wilt behalen, daar schaad je mensen mee.' Het idee dat studenten al over bepaalde vaardigheden moeten beschikken om binnen Stipp aan de slag te kunnen, staat op gespannen voet met het kenmerk 'samen leren'. Als onderwijs in een praktijksetting van waarde is voor studenten, zou dan niet iedere student hier toegang toe moeten hebben? Ook als deze in de ogen van de wijkprofessionals of anderen (nog) niet beschikt over de benodigde vaardigheden?

1.6.3 De coördinator heeft een cruciale rol in samenwerken

Het is al met al een hele klus om het samenwerken in co-creatie binnen Stipp vorm te geven. Vooral doordat hierover bij het onderwijs en de wijkprofessionals verschillende verwachtingen bestaan. Volgens veel geïnterviewden is de wijze waarop de coördinator van Stipp zijn of haar rol invult daarom van cruciaal belang voor het goed kunnen samenwerken in co-creatie. Op het moment van dit onderzoek gebeurde dit naar tevredenheid van de betrokken partijen. Een docent vertelde hierover:

Daar is de coördinator een belangrijke pin in. Zij heeft contacten met allerlei partners in de wijk. Zij probeert zoveel mogelijk lijntjes uit te zetten en vanuit die contacten probeert ze op te halen wat mogelijk interessante vragen zijn. (Docent)

In het verlengde hiervan maken we uit de interviews op dat het voor het organiseren en begeleiden van samenwerking in co-creatie noodzakelijk is dat de coördinator:

- ervoor zorgt dat de betrokken partijen elkaar kennen, met elkaar aan tafel zitten en elkaars kwaliteiten en beperkingen kennen en begrijpen;
- sleutelpersonen uit de wijk kan verbinden aan Stipp, zoals wijkbewoners die een flat vertegenwoordigen;
- kan meedenken over hoe de studenten kunnen werken aan de sociale opgaven in de wijk;
- kan zorgen voor zichtbaarheid van Stipp bij de partijen in de wijk en bij de gemeente;
- en kan zorgen voor duidelijkheid bij alle partners over wat Stipp in de wijk kan betekenen.

Dat deze bekwaamheden nodig zijn voor het organiseren en begeleiden van samenwerking in co-creatie betekent volgens een van de geïnterviewden dat de coördinatie van Stipp het beste kan worden gedaan door iemand uit het sociaal wijkteam. Het idee is dat zij een netwerk in de wijk hebben en makkelijker dan mensen bij de opleidingen medewerking krijgen van andere wijkprofessionals. Tegelijkertijd bestaat dan mogelijk het risico dat de opdrachten die de studenten uitvoeren te veel gestuurd worden door de professionals, en dat er daardoor te weinig aandacht is voor het leerproces van de studenten rond het ophalen van de behoeften en mogelijkheden van bewoners.

Uit verschillende hoeken hoorden we ten slotte dat een onderzoeksagenda van de betrokken lectoraten het samenwerken in co-creatie en het samen leren zou kunnen bevorderen. Het idee bestaat dat zo'n agenda een soort paraplu kan zijn, waardoor wijkprofessionals beter begrijpen waar de samenwerking met de studenten goed voor is en zich er bovendien meer voor willen inzetten. Ook voor studenten werkt een onderzoeksagenda mogelijk enthousiasmerend, omdat die duidelijk kan maken waarom ze bepaalde opdrachten doen. Zo vertelde een student dat zij het als stimulerend ervoer dat studenten in een volgend semester weer op haar werk voortborduren.

1.7 Innovatieve oplossingen voor complexe wijkproblemen

Een vierde kenmerk van living labs is dat er innovatieve oplossingen ontstaan voor complexe maatschappelijke opgaven. In de literatuur over living labs is het idee dat dit gebeurt via een cyclisch proces van werken, leren, onderzoeken en innoveren, waarbij voor het komen tot de oplossingen praktijk- en ervaringskennis net zo belangrijk zijn als wetenschappelijke kennis.

1.7.1 Nog maar beperkt innovatieve oplossingen

Doordat binnen Stipp nog maar beperkt sprake is van structureel samenwerken en samen leren, ontstaan er nog maar beperkt innovatieve oplossingen voor de complexe problemen in de wijk. Tegelijkertijd is de samenwerking tussen het onderwijs, de wijkprofessionals, de studenten en de gemeente Zaanstad op zichzelf al een innovatieve aanpak. Dit blijkt bijvoorbeeld uit wat van de opbouwwerker vertelde:

De coördinator helpt mij vanuit school: Wat is belangrijk? Waar moet je aan denken? Ik doe dat vanuit de wijk van: Wat hebben wij nodig? Het is best een spannende (opgave, red.) want we begeven ons soms een beetje op glad ijs, omdat je eigenlijk in Nederland geen vergelijkend project hebt. Dus dat zijn we allebei aan het zoeken van: Kunnen we wat vinden, kunnen we wat pikken hier en daar? Nee, dus we moeten het zelf gaan bedenken. Dat doen we dan samen met de studenten. (Opbouwwerker)

1.7.2 Angst voor schade

Onderstaande verhalen van medewerkers van Inholland laten zien wat mogelijke verklaringen zijn voor de bevinding dat binnen Stipp nog geen innovatieve aanpakken of projecten zijn ontstaan.

Sommige living labs gaan er heel erg vanuit dat de setting waarin je werkt letterlijk als laboratorium gebruikt. Dat die mensen waar je het mee doet een soort sociale proefkonijnen zijn. Dat is hartstikke leuk als je dat doet in een veilige setting met mensen die op allerlei mogelijke gebieden kapitaalkrchtig zijn, maar niet in een kwetsbare wijk als Poelenburg. Dus het idee van sociaal experimenteren in een wijk omdat het zo leuk is voor de studenten, vind ik heel risicovol in zo een wijk als Poelenburg. Co-creatie, ja leuk, maar dan moet je dus nadenken over co-creatie in een wijk waarin zoveel speelt. Waarin mensen geen tijd over hebben om ook nog iets te gaan co-creëren als ze niet meteen zien wat ze ervoor terugkrijgen. Dat je het respecteert en nadenkt vanuit hun belevingswereld en vanuit hun behoeften en niet vanuit je eigen behoeften. (Medewerker Inholland)

Nee, het (het werk binnen Stipp, red.) is helemaal niet nieuw. Het is het oude opbouwwerk. Het is community building. Dat is wat het is. (...) Alles wat wij doceren is empowerment, eigen kracht, buurtbewoners helpen zelf actie te ondernemen in hun wijk, dat is wat er daar gebeurt. (Docent)

Het eerste citaat hierboven laat zien dat bij medewerkers van de hogescholen de angst kan bestaan dat het experimenteren met innovatieve oplossingen bewoners schade toe zou kunnen brengen, en dat het daarom nodig is om hier voorzichtig mee te zijn. In het tweede citaat lezen we dat in ieder geval in de ervaring van deze docent het werk dat binnen Stipp wordt gedaan niet nieuw is.

Het kan ook zo zijn dat binnen Stipp oud opbouwwerk nieuw leven wordt ingeblazen in een nieuwe tijd en nieuwe context. We kregen in ieder geval enkele aanwijzingen dat de studenten op dit vlak een centrale rol kunnen spelen. Zo vertelde de opbouwwerker dat de bewoners de gesprekken met de studenten als prettig ervaren omdat deze 'niet alleen maar over ziek, zeer en zielig' gaan. De studenten lijken bovendien soms andere doelgroepen te bereiken dan de professionals, waaronder de jongeren in de wijk. Misschien zijn de innovatieve aanpakken er dus wel, maar worden deze nog te beperkt zichtbaar gemaakt.

1.8 Multidisciplinaire aanpak

Een laatste kenmerk van living labs waarvan we in dit onderzoek wilden bekijken wat de meerwaarde ervan is voor studenten, is dat in living labs sprake is van een multidisciplinaire aanpak. Dit houdt in dat in living labs partijen uit verschillende sectoren betrokken zijn.

1.8.1 Nog geen multidisciplinair werken

Alle geïnterviewden ervaren dat er binnen Stipp nog te weinig sprake is van een multidisciplinaire aanpak. Dit maakt het moeilijk om de oplossingen te vinden die nodig zijn voor de complexe maatschappelijke vraagstukken in Poelenburg/Peldersveld. Het betekent tevens dat studenten binnen Stipp geen kennis kunnen maken met andere sectoren en met multidisciplinair werken. De medewerkers van de hogescholen ambiëren wel een meer multidisciplinaire aanpak binnen Stipp. Een van de docenten vertelde hierover:

Wij leiden op tot een brede sociaal werker. Ik vind het jammer dat de profielen zo los staan van elkaar momenteel. Ik vind het ook geen recht doen aan de werkelijkheid waarin zij terechtkomen. Dus ik zou er veel meer voor zijn als we die profielen wat meer kunnen mengen en wat meer kunnen kijken: hoe kunnen die studenten samen leren en samenwerken? Wel met hun eigen perspectief, wel met hun jeugd en welzijns- en samenlevingsperspectief. Maar ik vind het nu veel te veel gescheiden. Binnen Poelenburg zie ik echt een mogelijkheid om daar op een natuurlijke manier veel meer raakvlakken, ontmoetings- en samenwerkingsmomenten te creëren. (Docent)

Hoewel de hogescholen dus de ambitie hebben om binnen Stipp meer multidisciplinair te werken, blijkt het ook binnen de hogescholen zelf complex en tijdrovend te zijn om dit daadwerkelijk op gang te krijgen. Samenwerking tussen de opleidingen betekent immers veel onderling gepuzzel, onder meer bij het op elkaar afstemmen van de jaarroosters en bij het bepalen van de inhoud van de opdrachten binnen Stipp. Hetzelfde blijkt te gelden voor samenwerking tussen de profielen binnen de opleiding Social Work. Iedere opleiding en ieder profiel hanteert bijvoorbeeld weer eigen eisen aan de opdrachten, en deze lijken niet altijd verenigbaar in een opdracht binnen Stipp.

2. Conclusie

In het vorige hoofdstuk hebben we op basis van interviews met achttien betrokkenen beschreven wat in hun ervaring voor studenten van de sociale opleidingen van Hogeschool Inholland de meerwaarde is van leren en werken binnen de praktijksetting van Stipp – een samenwerkingsverband tussen de gemeente Zaanstad, Hogeschool Inholland en de Hogeschool van Amsterdam. De bedoeling van Stipp is dat studenten, wijkprofessionals en de gemeente gezamenlijk leren over en werken aan de sociale opgaven in de wijk Poelenburg/Peldersveld. Omdat de werkwijze van Stipp op een aantal vlakken overeenkomt met die in zogenoemde living labs, hebben we de meerwaarde van Stipp voor de studenten geanalyseerd aan de hand van vijf door ons op basis van de literatuur gedefinieerde kenmerken van een living lab. Dit zijn: (1) levensechte setting van buurt, wijk, gemeente of instelling (2) samen leren, (3) samenwerken in co-creatie, (4) innovatieve oplossingen voor complexe maatschappelijke opgaven, en (5) multidisciplinaire aanpak.

In dit hoofdstuk bespreken we de belangrijkste bevindingen over de meerwaarde van het onderwijs in de praktijksetting Stipp voor studenten. Op basis hiervan geven we aan het einde van dit hoofdstuk denkrichtingen mee voor de invulling van andere 'living labs' in het sociaal domein. Vanwege het verkennende karakter van het onderzoek moet de conclusie met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. De bedoeling is om de discussie over het werken met onderwijs in praktijksettings te voeden.

2.1 Antwoord onderzoeksvraag en discussie van de bevindingen

2.1.1 Meerwaarde voor studenten: de levensechte setting

De meerwaarde van Stipp voor studenten blijkt vooral te vinden in het living lab kenmerk 'werken en leren in de levensechte setting van de wijk Poelenburg/Peldersveld'. De studenten maken er kennis met de rijkheid van het sociaal werk, met de doelgroepen van het sociaal werk en met de complexiteit en weerbaarheid van de werkomgeving waarin ze terecht zullen komen. Deze kennismaking blijkt de studenten de mogelijkheid te bieden om inzicht te krijgen in:

- waar hun eigen interesses en krachten liggen binnen het brede terrein van het sociaal werk;
- de mensen die wonen in wijken als Poelenburg/Peldersveld, en dus de doelgroep van het sociaal werk, waardoor ze ontdekken dat deze mensen over allerlei krachten en mogelijkheden beschikken;
- het feit dat ze in de uitvoering van hun toekomstige werk te maken zullen krijgen met allerlei van elkaar verschillende belangen, en dat dit vraagt om een flexibele en creatieve houding en werkwijze.

2.1.2 Samen leren en samenwerken komt gedeeltelijk op gang

Het samen leren en samenwerken tussen de studenten, de wijkprofessionals en de hogeschool komt binnen Stipp gedeeltelijk op gang. De opbouwwerker en de studenten leren samen over welke vragen er spelen bij wijkbewoners. Voor de studenten nam dit hun vooroordelen over de wijk en de bewoners weg. Waar een deel eerst een wat negatief en sceptisch beeld had van Poelenburg/Peldersveld, ontdekten ze binnen Stipp dat veel bewoners zich willen inzetten voor de wijk en hier bovendien allerlei ideeën voor hebben. Stipp lijkt docenten en lectoren van Inholland meer inzicht te geven in de vragen die spelen bij de inwoners van wijken als Poelenburg/Peldersveld. Dit inzicht geeft hen de mogelijkheid om ervaringen uit Stipp te gebruiken als praktijkvoorbeelden in hun lessen. De opbouwwerker ten slotte, blijkt van de nieuwe kennis die studenten inbrengen te profiteren bij het (door)ontwikkelen van nieuwe en bestaande activiteiten en werkzaamheden. Naast de opbouwwerker zijn andere wijkprofessionals, zoals die in het sociaal wijkteam en het jeugdteam, nauwelijks betrokken bij Stipp. Hoewel we deze professionals niet zelf hebben gesproken lijkt het erop dat zij, net als veel andere sociaal professionals, een hoge werkdruk ervaren en zich daardoor niet ook nog kunnen inzetten voor initiatieven als Stipp.

Dat het samen leren en samenwerken binnen Stipp slechts gedeeltelijk op gang is gekomen heeft tevens te maken met dat de betrokken partijen er allemaal andere verwachtingen bij hadden. Veel van de wijkprofessionals hadden verwacht dat ze door de samenwerking met de studenten 'extra handjes'

zouden krijgen binnen hun werk, dat ze weinig tijd zouden hoeven besteden aan de begeleiding van de studenten en dat altijd ruim van tevoren duidelijk was hoeveel en welke studenten binnen Stipp aan de slag zouden gaan. Bij de onderwijspartijen was de verwachting juist dat de wijkprofessionals wel een rol zouden spelen in de begeleiding van de studenten. De onduidelijkheden over hoeveel en welke studenten zich aandienen voor Stipp heeft te maken met wisselende studentaantallen en de keuzes die studenten zelf maken. Daarbij blijkt uit dit verkennende onderzoek dat de studenten hun keuzes niet alleen baseren op hoe interessant of leerzaam ze een opdracht vinden, maar ook op praktische gronden, zoals de reistijd tot de locatie.

Een laatste belemmering voor het samen leren en samenwerken binnen Stipp is dat een deel van de betrokkenen zich zorgen maakt over of de studenten wel voldoende vaardig en gemotiveerd zijn om een daadwerkelijke bijdrage te kunnen leveren aan de wijk. Het idee heerst dat studenten moeite kunnen hebben met (a) het inschatten of er breed draagvlak is voor een hulpvraag of dat deze alleen afkomstig is van een individuele bewoner, (b) zich te bewegen in het krachtenveld van de wijk, met alle actoren die er zijn met allemaal hun eigen belangen, (c) het zelfstandig uitvoeren van activiteiten in de wijk. Vanuit één hoek werd zelfs de vraag opgeroepen of het überhaupt wel verstandig is om in een kwetsbare wijk te experimenteren met nieuwe activiteiten voor bewoners, omdat het hen zou kunnen schaden als de nieuwe activiteiten onvoldoende aansluiten bij hun vragen en mogelijkheden. Dit beeld staat echter haaks op de bevinding van de studenten dat zij bij de bewoners van Poelenburg/Peldersveld allerlei ideeën voor wijkactiviteiten hebben opgehaald die de bewoners graag zouden ontwikkelen.

Studenten niet met nieuwe activiteiten in kwetsbare wijken laten experimenteren, zou hen een unieke leerervaring ontnemen die zij waarschijnlijk juist nodig hebben om de arbeidsmarkt te kunnen betreden. Het is bovendien arbitrair om alleen te experimenteren met innovatieve oplossingen in wijken waar bewoners dit wel 'aan zouden kunnen'. Wie bepaalt immers of bewoners het aankunnen om te experimenteren met innovatieve projecten? En belangrijker nog, als activiteiten en beleid alleen gebaseerd zijn op experimenten in de zogenaamde sterkere wijken, betekent dit zeker niet dat deze activiteiten en dit beleid ook passen bij en werken in de 'kwetsbare' wijken. Om echt te achterhalen wat er leeft onder de bewoners van wijken als Poelenburg/Peldersveld en wat zij nodig hebben, is het juist noodzakelijk om in deze wijken te onderzoeken en te experimenteren.

2.1.3 Wat nodig is voor samen leren en samenwerken

Samenvattend blijkt het een hele klus om het samen leren en samenwerken binnen Stipp van de grond te krijgen. Dit verkennende onderzoek geeft wel enkele aanwijzingen voor wat hiervoor nodig is. Ten eerste gaat het dan over de wijze waarop de rol van de coördinator wordt ingevuld, wat nu overigens naar tevredenheid gebeurt. Om het samen leren en samenwerken binnen Stipp goed te laten verlopen is het belangrijk dat de coördinator een verbindende rol vervult. Dit houdt in: de betrokken partijen met elkaar in gesprek brengen en houden, sleutelpersonen uit de wijk verbinden aan Stipp, meedenken over de rol die de studenten kunnen vervullen en over hoe de dagelijkse begeleiding van de studenten vorm te geven, en Stipp zichtbaar maken voor de bewoners, de hogescholen, de wijkprofessionals en de gemeente.

Naast de coördinator blijken (de docenten van) de hogescholen een cruciale rol te spelen bij hoe en wat studenten kunnen leren binnen Stipp. Het begeleiden van studenten binnen Stipp vraagt van de docenten de nodige creativiteit en flexibiliteit. Bijvoorbeeld als studenten tijdens het uitvoeren van een onderwijsopdracht ontdekken dat de situatie in de wijk iets heel anders nodig heeft dan de opdracht vanuit de opleiding voorschrijft. Het is daarom belangrijk dat Hogeschool Inholland de docenten op dit vlak ondersteunt en dat er voldoende ruimte zit in de opdrachten om af te kunnen wijken van het oorspronkelijke plan.

Tot slot is de verwachting dat een onderzoeksagenda voor Stipp het samen leren en samenwerken binnen Stipp zal vergemakkelijken. Zo'n agenda zorgt mogelijk voor een overkoepelend en gezamenlijk (leer)doel waar alle betrokken partijen zich in kunnen vinden en voor willen inzetten.

2.1.4 Risico's van pragmatische oplossingen

Om het samenwerken binnen Stipp zoveel mogelijk te faciliteren zijn een aantal pragmatische oplossingen doorgevoerd en geopperd. Een is dat de coördinator vraagstukken uit de wijk aandraagt waar de studenten vervolgens verdieping in aanbrengen en activiteiten bij ontwikkelen. Een ander is de oplossing dat een van de medewerkers van Inholland alle vragen van studenten voor de wijkprofessionals is gaan verzamelen, om deze vervolgens allemaal tegelijk op vooraf afgesproken momenten aan de professionals voor te leggen. De professionals worden zo niet steeds in hun werkdag onderbroken door vragen van studenten. Verder werd geopperd om voor Stipp alleen studenten te 'selecteren' van wie docenten verwachten dat ze voldoende gemotiveerd en vaardig zijn om binnen de levensechte setting van Stipp te werken.

Dergelijke pragmatische oplossingen klinken handig en efficiënt. Tegelijkertijd vormen ze ook een risico voor de meerwaarde die Stipp – en andere soortgelijke living labs – kan hebben voor studenten. Als een coördinator of andere tussenpersoon inventariseert welke vragen er spelen in de wijk, dan ontnemt dit studenten bijvoorbeeld de kans om dit zelf te doen en daarvan te leren. Wanneer studenten niet zelf en op redelijk korte termijn hun vragen aan de wijkprofessionals kunnen stellen, dan vertraagt dit de uitvoering van hun opdracht en hun leerproces. En wanneer alleen de geschikt geachte studenten in praktijksettings aan de slag kunnen, dan wordt een deel van de studenten uitgesloten van een onderdeel van hun studie waarvan de verwachting is dat zij er veel van kunnen leren. Kortom, de pragmatische oplossingen om het samenwerken van de grond te krijgen staan op gespannen voet met samen leren. Dit betekent dat Inholland scherp moet zijn en blijven op een voor de studenten goede balans tussen deze twee kenmerken van een living lab.

2.1.5 Weinig of geen innovatieve oplossingen en multidisciplinaire aanpak

Doordat Stipp nog niet is toegekomen aan structureel samen leren en samenwerken, zien we binnen Stipp nog vrijwel geen 'innovatieve oplossingen voor complexe maatschappelijke opgaven'. Dit betekent niet dat er helemaal niets innovatiefs gebeurt. De samenwerking tussen het onderwijs, de wijkprofessionals, de studenten en de gemeente Zaanstad is op zichzelf al een innovatieve aanpak. Verder lijken de studenten ook nieuwe activiteiten te ontwikkelen en worden bekende werkwijzen van het sociaal werk toegepast in een nieuwe context. Het lijkt er dus op dat de innovatieve aanpakken die binnen Stipp ontstaan nog beter en meer zichtbaar gemaakt kunnen worden.

Van een 'multidisciplinaire aanpak' is binnen Stipp nog geen sprake. De hogescholen hebben wel de ambitie om dit te realiseren, maar intern blijkt het al moeilijk of zelfs onmogelijk om dit voor elkaar te krijgen. Bijvoorbeeld omdat jaarroosters van de opleidingen niet zomaar op elkaar afgestemd kunnen worden en de opdrachten niet zo vormgegeven kunnen worden dat ze aansluiten bij de eisen van de verschillende opleidingen.

2.2 Lessen voor het werken met living labs

Dit verkennende onderzoek naar de meerwaarde Stipp voor studenten leert ons een aantal lessen over het werken met 'living labs' binnen de opleidingen in het sociaal domein. Deze lessen zetten we hieronder puntsgewijs uiteen. Daarbij is het vanwege het verkennende karakter van dit onderzoek belangrijk om deze met enige voorzichtigheid te interpreteren en toe te passen. Het zijn niet dé oplossingen voor de toekomst, maar dilemma's en ideeën voor het inrichten van living labs met meerwaarde voor studenten.

- Samen leren en samenwerken staan op gespannen voet met elkaar. Het is belangrijk om dit zowel intern bij Hogeschool Inholland als samen met de samenwerkingspartners te (blijven) bespreken. Centraal daarbij staat dat steeds moet worden nagegaan of en in hoeverre pragmatische oplossingen voor de samenwerking tussen de studenten en de wijkprofessionals het samen leren in de weg kunnen staan. Tegelijkertijd is het belangrijk om ook het perspectief en de (on)mogelijkheden van de wijkprofessionals niet uit het oog te verliezen. Misschien is een redelijk functionerend living lab voor de studenten en de bewoners nog altijd beter dan geen living lab.

- Het werken met een onderzoeksagenda vanuit alle betrokken lectoraten, en waar mogelijk met alle van buiten de hogeschool betrokken partijen (inclusief de bewoners en de gemeente), werkt mogelijk motiverend voor alle partijen in een living lab. Het idee heerst dat een onderzoeksagenda kan zorgen voor een gezamenlijk leerdoel waar de betrokken partijen zich voor willen inzetten. Ook is zo'n gezamenlijke agenda een eerste stap in de richting van multidisciplinariteit. Onderdeel van een onderzoeksagenda zou dan ook kunnen zijn het op papier zetten van de verwachtingen van de betrokkenen en de beperkingen waar iedere partij mee te maken heeft, zoals hoge werkdruk bij de wijkprofessionals en onduidelijkheid bij de hogescholen over hoeveel en welke studenten binnen Stipp aan de slag gaan.
- Multidisciplinariteit is een kenmerk van een living lab dat nu nog maar beperkt aanwezig is binnen Stipp. Om multidisciplinair werken te stimuleren is het mogelijk belangrijk om studenten van verschillende opleidingen zo goed als het kan met elkaar te laten samenwerken. Om te voorkomen dat het multidisciplinair werken een doel op zich wordt, is het wel belangrijk om te blijven starten met het ophalen van de vragen en wensen van bewoners en die vervolgens – als dat nodig is – vanuit een multidisciplinair perspectief te benaderen. Maar ook hier geldt dat een living lab zonder multidisciplinaire samenwerking in sommige gevallen misschien wel het hoogst haalbare is.
- Het is noodzakelijk dat Stipp en soortgelijke living labs in het sociaal domein beschikken over een coördinator die de kennis en vaardigheden heeft om de betrokken partijen met elkaar te verbinden en die weet wat het werken in de wijk vraagt. De coördinator kan bijvoorbeeld een belangrijke rol spelen bij het expliciteren van de verwachtingen en mogelijkheden van alle partijen. Het lijkt ook een taak van de coördinator om ervoor te zorgen dat de vragen en wensen van bewoners het centrale uitgangspunt blijven van het living lab.
- Omdat het begeleiden van studenten in een living lab als Stipp vraagt om specifieke vaardigheden van docenten is het belangrijk om docenten hierbij te ondersteunen. Dit kan bijvoorbeeld via coaching en intervisie. De 'Handreiking aan docenten' van Teeffelen en Tilma (2018), die voor soortgelijke onderwijscontexten is opgezet, kan hier ideeën voor leveren.

Referentielijst

Fransen, J. (2020). *Naar maatwerk in toekomstgericht onderwijs*. Hogeschool Inholland.

Gemeente Zaanstad (2017). *Actieplan Poelenburg/Peldersveld. Actie op korte termijn en uithoudingsvermogen voor een lange termijn-effect*. Geraadpleegd op 1-10-2020 van

https://zaanstad.raadsinformatie.nl/document/4965723/1/Actieplan_Poelenburg_en_Peldersveld.

Gemeente Zaanstad (2019). *Kansen Pakken. Pact Poelenburg Peldersveld 2020-2040. Duurzame samenwerking in Poelenburg en Peldersveld voor gelijke kansen en een succesvolle toekomst*. Geraadpleegd op 1-10-2020 van

https://zaanstad.raadsinformatie.nl/document/8001622/1/Pact_Poelenburg_Peldersveld_2020-2040.

Inholland (2019). *Kwaliteitsafspraken 2019-2024*. Geraadpleegd op 05-03-2021 van <https://presspage-production-content.s3.amazonaws.com/uploads/1802/inhkwaliteitsafspraken2019-2024definitief-647976.pdf?10000>.

Inholland (2020). *Businessplan Centre of Expertise, De Gezonde Samenleving*. Interne Inholland-notitie.

Jansen, E., Pas, S. van der, & Lange, G. de (2019). *Rapport Leernetwerken Werkplaatsen Sociaal Domein*. Utrecht: Intern rapport Werkplaatsen Sociaal Domein.

Jansen, E., van der Pas, S. and Tilma, I., 2020. Sociaal transformeren kan alleen lerend. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 29(7), pp.18–24

Maas, T., Broek, J. van den, & Deuten, J. (2017). *Living labs in Nederland – Van open testfaciliteit tot levend lab*. Den Haag, Rathenau Instituut.

Niessen, T., & Cox, K. (2011). *Innoverend leren in het ZorgInnovatieCentrum*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Rathenau Instituut (2017). *Living labs in Nederland: onderzoek en innovatie mét steden*. Geraadpleegd op 05-03-2021 van <https://www.rathenau.nl/nl/vitale-kennisecosystemen/living-labs-nederland-onderzoek-en-innovatie-met-steden> (auteurs: Deuten, J., Broek, J. van den, & Maas, T.).

Rathenau Instituut (2019). *Innoveren voor maatschappelijke doelen*. Geraadpleegd op 05-03-2021 van <https://www.rathenau.nl/nl/vitale-kennisecosystemen/innoveren-voor-maatschappelijke-doelen>.

Rathenau Instituut (2020). *Stad zoekt toga – Universiteiten en hogescholen als structurele kennispartner voor gemeenten*. Den Haag (auteurs: Jansen, J., Tjong Tjin Tai, S.Y., Broek, J. van den, & Deuten, J.).

Teeffelen, S. van, & Tilma, I. (2018). *Handreiking rol van de docent in de leergemeenschap. Interne documentatie Academie voor Sociale Studies 's-Hertogenbosch*. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool.

Zestor (2018). *Leergemeenschappen van hogescholen met het werkveld*. Uitgevoerd door IVO Onderwijs i.s.m. het Lectoraat Beroepsdidactic van de HAN.